

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Utvärdering av verktyget Lokalekonomisk analys, LEA

– Nästa steg, att finna och nyttja lokalt kapital?

Evaluation of LEA, a tool for rural development

- Is the next step finding and using local capital?

Helena Liljergren

Utvärdering av verktyget Lokalekonomisk analys, LEA

– Nästa steg, att finna och nyttja lokalt kapital?

Evaluation of LEA, a tool for rural development

- Is the next step finding and using local capital?

Helena Liljergren

Handledare: Thomas Norrby

Examinator: Kjell Hansen

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2012

Omslagsbild:

Serietitel: nr:

ISSN:

ISBN:

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Landsbygd, utvärdering, utveckling, socialt kapital.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

För att utveckla landsbygden behövs fungerande verktyg att arbeta utifrån. Lokalekonomisk analys, LEA, är ett sådant verktyg som funnits i snart femton års tid. En Lokalekonomisk analys ger statistik över exempelvis in- och utflyttning, befolkning och disponibel inkomst. Verktuget beställs och köps av Statistiska centralbyrån. Som med de flesta verksamheter behöver LEA uppdateras för att kunna bemöta de behov som finns och anpassas till den teknik som är tillgänglig i dagsläget. Uppsatsen är en *förklarande* och till viss del *värderande* utvärdering. Utifrån orsak – verkan samband undersöker jag hur väl LEA fungerar som verktyg för landsbygdsutveckling. Utvärderingen är baserad på intervjuer med personer som på olika sätt har varit i kontakt med, och arbetat med LEA. Den teoretiska utgångspunkten är utvärderingsmetodik samt en jämförelse av empirin med teorier om socialt kapital enligt Putnam och Bourdieu.

Studien visar att det finns ett visst behov av uppdatering av LEA. Den behöver moderniseras och bli mer lättillgänglig. Flertalet av de intervjuade önskar se ett nästa steg i hur statistiken sedan kan sättas i verket och bli till en konkret handlingsplan. Informanterna anser att kommunen kan bli mer involverad och eventuellt vara med och medfinansiera beställda Lokalekonomiska analyser inom kommunen.

Det sociala kapitalet har påverkan på utfallet av en lokal utvecklingsgrupps resultat. Studien stärker därmed Putnams och Bourdieus teorier kring socialt kapital.

Abstract

In order to work for rural development different functional tools are required. LEA, Local Economic Analysis is such a tool that has existed for nearly fifteen years. LEA provides statistics over a certain area, such as population, disposable income and of people moving in and out. The tool can be purchased from the Swedish Statistics Bureau. As with most tools, LEA needs to be updated to respond to what is requested and from the available technology. This essay is an evaluation of LEA and explains the cause – effect connection of the results. It explains to what extent the results turned out like the objectives of the LEA as a tool for rural development. The evaluation is based on empirical data from interviews with people that in different ways have been in contact with, and worked with LEA. The theoretical basis is evaluating methodology and a comparison of empirical data with theories of social capital according to Putnam and Bourdieu.

The study shows that there is need for updating LEA. There is a need to modernize and LEA could become more accessible. Most of those interviewed wanted to see a *next step* in how the specified statistics then can be put into use and become an action plan. The municipality's role could according to the informants be more visible and perhaps co-finance the cost of a LEA.

Social capital has a major impact on the outcome of a development group's results. The study therefore reinforces Putnam's and Bourdieu's theories on social capital.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Abstract	4
Innehållsförteckning	5
Inledning	6
Landsbygdutveckling	6
Vad är en LEA?	7
Syfte.....	8
Metod och teori	8
Utvärdering.....	8
Intervjuer och utvärderingsmetodik	8
Avgränsningar	10
Socialt kapital	10
Granskning av LEA.....	11
Verktuget LEA – utformning och funktion.....	11
Styrkor och svagheter med dagens utformning av LEA	15
Önskemål från de tillfrågade	16
Underlättar socialt kapital möjligheten att finna lokalt ekonomiskt kapital?	18
Hur viktigt är stöd från kommunen vid utvecklingsarbete?	20
Kritik mot gemensamt sparande.....	21
Avslutning.....	21
Källhänvisning	25
Litteratur	25
Muntliga källor – Intervjuer	25
Elektroniskt material	26

Inledning

Landsbygdsutveckling

Urbaniseringstrenden i Sverige har präglat politiken och vice versa. Trenden påverkar indirekt åsikter om hur och var exempelvis våra skattepengar ska användas. Så sent som 2011 bytte Jordbruksdepartementet namn till *Landsbygdsdepartementet* för att tydliggöra departementets arbetsområden (Regeringen.se 2012). Tanken var att lägga ytterligare fokus på att det finns annan verksamhet på landsbygden än enbart jordbruksnäringen. Yrket *landsbygdsutvecklare* är relativt nytt runt om i landets kommuner. Även om vissa av dess arbetsuppgifter funnits en längre tid, som hos näringslivsutvecklaren. *Jordbruksverket* är den statliga förvaltningsmyndighet som ansvarar för bland annat EU:s landsbygdsprogram där pengar finns att söka för exempelvis jordbruksstöd och miljöstöd (EU-upplysningen 2012). Förutom stöd som går att söka för diverse landsbygdsprojekt finns det *verktyg* och *metoder* vars uppgift är att verka för och underlätta för det entreprenörer försöker uppnå på landsbygden.

Utmaningar som en bygd kan stå inför kan vara att lanthandeln eller skolan hotas av nedläggning eller att busslinjer dras in. När en bygd står inför sådana prövningar söker sig gärna de berörda till varandra för samtal och ibland leder denna mobilisering till konkreta handlingsplaner (Herlitz 2007:5). I detta skede kan verktyg av olika slag vara effektiva att använda. Efter inträdandet i EU har politiken blivit mer lokalt förankrad menar Ann-Mari Åhlander, fil. dr. i nationalekonomi vid Arbetslivsinstitutet i Östersund (2002:290). Det kan ha lett till att den offentliga sektorn minskat ner på sitt ansvar och sin närvaro på just landsbygden (Åhlander 2002:290). Åhlander beskriver vidare att EU:s regionalpolitik utgår från subsidiaritetsprincipen, vilket innebär att beslut bör tas så nära de som berörs som möjligt och bör därför även verka för lokal utveckling utifrån lokala initiativ (Åhlander 2002:290). Trots detta fortsätter befolkningen på landsbygden att minska (Örstadius 2012).

Vad är en LEA?

Lokalekonomisk Analys, LEA, är ett analysverktyg som visar aktuell statistik för ett specifikt område. LEA ger statistik så som befolkningsstruktur, förvärvsinkomst, disponibel inkomst och överblick av ortens fastigheter (SCB 2012). Till skillnad från de mer allmänt kända kommunfaktabladerna som ger övergripande statistik över en kommun ger LEA statistik över ett begränsat område och på de variabler som efterfrågas (Löfqvist 2010). Inom ramen för ett visst område, och ett visst antal invånare kan en LEA i stort sett utföras vart som helst i landet (Lindblom & Nyström 2012). En beställning av en LEA görs vanligtvis över en ort, ett postnummer eller en bygd hos Statistiska centralbyrån, SCB, som sedan sammanställer statistik över det utvalda området. Det statistiska materialet visar ekonomiska förutsättningar och kan exempelvis ge svar på in- och utflöde av pengar till bygden. Det visar också i vilka sammanhang och i vilken omfattning det uppstår så kallat ”läckage” på resurser, framför allt då pengar ut ur bygden. Genom denna information kan en bygd sedan upprätta en *handlingsplan* för att bli mer självständig, men framför allt för att göra det möjligt för nytänkande och entreprenörskap. Verktöget är tänkt att fungera som en del av grunden vid planeringen av utvecklingsplaner bland utvecklingsgrupper runt om i landet (Fria metoder 2011). LEA är därmed ett verktyg med landsbygdsutveckling som målsättning för olika bygder. Det statistiska materialet från SCB fungerar som ett underlag att arbeta utifrån när en utvecklingsgrupp ska arbeta fram en LEA. En väl utförd LEA är en god grund i samband med projektansökningar till olika finansiärer. De siffror som fås skulle även kunna användas som underlag för beslutsfattare på kommunnivå vilket också kommer att diskuteras i uppsatsen.

För att hålla verktyget LEA uppdaterat har nu ett projekt inletts på initiativ av PLUS, *Partnerskap för Lokal utveckling & Social Ekonomi*. PLUS är del av ett EU-projekt, närmare bestämt ett regionalfondprojekt där fem län i Mellansverige är involverade (PLUS 2011). I projektet läggs också fokus på att utveckla LEA-verktyget genom att beskriva hur man på en ort skulle kunna organisera mobiliseringen av lokalt kapital (PLUS 2011).

Syfte

Syftet med uppsatsen är att utvärdera LEA utifrån vad personer med olika koppling till LEA anser bör bevaras och vad som bör förändras. Tanken är även att försöka ge förslag på hur eventuella brister kan lösas.

Syftet har resulterat i följande huvudfrågeställning:

På vilka sätt kan en bygd få praktisk användning av LEA?

Underfrågor:

På vilket sätt kan socialt kapital leda till att en ortsbefolkning skapar gemensamt lokalt kapital?

I vilken riktning bör LEA utvecklas för att vara ett ännu bättre stöd för lokalt utvecklingsarbete?

Hur överensstämmer LEA:s och kommunens arbetssätt med varandra gällande landsbygdsutveckling och lokal ekonomi?

Metod och teori

För att kunna besvara frågeställningarna har jag valt intervjuer som metod, utvärderingsmetodik som del av både metod och teori, samt teorier om socialt kapital för att kunna analysera empirin.

Utvärdering

Utvärderingar kan identifiera problem och ge värdefull information om olika verksamheter. Syftet med utvärderingar är att utvärdera om en verksamhets eller ett projekts utfall överensstämmer med målsättningen (Kajiser & Öhlander 1999:13). För att kunna bedöma om arbetsprocessen och det statistiska materialet i LEA fyller sin funktion, nämligen att mobilisera och lägga grund till en handlingsplan, har jag samlat in *subjektiva data*. Det vill säga, arbetet är baserat på människors upplevelser av LEA.

Intervjuer och utvärderingsmetodik

Uppsatsen bygger huvudsakligen på intervjuer med personer med olika kopplingar till LEA. Intervjuerna har *tematiserats* inför intervjutillfället och är semistrukturerade, det innebär att huvudfrågor och teman för samtalen är

bestämda i förväg men att samtalet snarare liknat ett vardagssamtal (Kvale & Brinkmann 2009:43&120). Enligt Ove Karlsson, fil. dr. i pedagogik vid Mälardalens högskola, kan utvärderingar utan problem göras av kvalitativ empiri (Karlsson 1999:15). Han beskriver att det fungerar då utvärderingar av vissa verksamheter kräver att andra variabler analyseras än enbart de mätbara som genom ”räkning” av variabler som oftast är fallet vid kvantitativa studier (1999:15). De variabler som blir relevanta vid utvärdering av LEA, de jag vill få syn på, rör snarare de berörda personliga åsikter om LEA. Detta skulle vara svårt att mäta i siffror utan kräver istället samtal. Vid samtal ges även möjlighet att kunna observera en sinnesstämning eller exempelvis underliggande information från informanten.

Vid tematiseringen av intervjufrågor kan intervjuaren ha svårt att helt bortse från den kunskap intervjuaren har sen tidigare (Kvale & Brinkmann 2009:119). Jag känner igen mig i detta och hade svårt att helt bortse från den information som jag hade fått vid de första intervjuerna. Vid vissa tillfällen blev det oundvikligt att spinna vidare på information som de första informanterna gett. För att exemplifiera gav en informant ett konkret förslag på hur LEA kunde tänkas förändras. Jag ville då kontrollera om detta var teoretiskt möjligt vid intervju med Statistiska centralbyrån, för att kunna dementera eller jobba vidare på idén. När utskriften från intervjuerna görs föredrar jag, i linje med Bourdieus tankar, att under intervjun notera stödord för att kunna ha flytande samtal (Kvale & Brinkmann 2009:119). Då har jag som intervjuare möjlighet att direkt kontrollera att jag uppfattat rätt och kan lättare överskåda det mest centrala som intervjupersonen velat delge (Kvale & Brinkmann 2009:119). Förutom intervjuer bygger uppsatsen på *litteraturstudier* och *kvantitativ empiri* i form av statistik från SCB.

För att försäkra att mina metodval varit *reliabla* och *valida*, samt att empirin kunnat *generaliseras* kommer empirin testas på teorier om socialt kapital. För validitet har svaren på intervjufrågorna kontrollerats så de stämmer överens med frågorna (Kvale & Brinkmann 2010:268ff). För att kunna försäkra uppsatsens reliabilitet, vilket är pålitligheten av uppsatsens resultat

har jag bland annat haft informantens bakgrund i åtanke när jag analyserat svaren och även funderat över min egen förmåga att kunna analysera svaren på ett objektivt sätt (Kvale & Brinkmann 2010:263). Jag är en extern utvärderare vilket kan vara positivt vid framför allt utvärdering av större verksamheter. En nackdel kan vara att jag inte är lika insatt i LEA som om utvärderingen gjorts av en intern utvärderare.

Avgränsningar

Det är viktigt att kunna skilja på *mål* och *medel* vid utvärderingar (Lindén-Bodström 2002:8). LEA kan sägas ha landsbygdsutveckling som slutligt *mål*, medan exempelvis det statistiska materialet är *medlet* för att nå dit. Denna uppsats fokuserar mer på utvärdering av medlet, alltså en översyn av verktyget LEA i sig, och i mindre utsträckning på hur olika bygder faktiskt lyckats utveckla sin bygd.

Socialt kapital

För att kunna besvara frågeställningarna har jag valt att applicera teorier kring socialt kapital när jag analyserar empirin. Jag valde teorier kring socialt kapital då uppsatsen beskriver situationer där människor samarbetar. Pierre Bourdieu, en fransk sociolog har formulerat en definition av begreppet socialt kapital som lyder:

"The sum of the resources, actual or virtual, that accrue to an individual or a group by virtue of possessing a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition." (Citerat från Bourdieu, hämtat ur Forsberg 2002:2).

Bourdieu menar därmed att summan av alla de relationer och kontakter, faktiska eller virtuella, som finns mellan människor bildar just ett socialt kapital. Robert D. Putnam, professor i statsvetenskap vid Harvard University har definierat begreppet socialt kapital på följande sätt:

"Social capital' refers to features of social organization, such as networks, norms, and trust, that facilitate coordination and cooperation for mutual benefit." (Citat av Putnam hämtat ur Forsberg et al. 2002:3).

Putnam beskriver då socialt kapital som de företeelser och kännetecken som uppstår vid sociala sammanhang och som underlättar samarbete mellan människor. Som exempel nämner han nätverk och tillit (Forsberg et al. 2002:3). Socialt kapital är enligt både Bourdieu och Putnams definitioner ett brett begrepp som kan innefatta en mängd olika sorters socialt kapital (Forsberg et al. 2002:28). När jag använder begreppet socialt kapital i uppsatsen begränsar jag det, precis som Forsberg med flera gör, till det sociala kapital som uppstår vid just lokalt utvecklingsarbete (2002:28). Det sociala kapital som uppstår vid lokalt utvecklingsarbete kan vara attityder och samarbetsförmåga som underlättar utvecklingsarbetet (Forsberg et al. 2002:28).

Granskning av LEA

Verktøget LEA – utformning och funktion

Lokalekonomisk analys innebär precis som namnet avslöjar en analys av den lokala ekonomin. Det är ett verktyg som för cirka 15 år sedan fördes in till Sverige med inspiration från Skottland och Nordengland (Johansson, B. 2012). Konceptet är utformat av Björn Johansson vid Coompanion i Örebro tillsammans med Statistiska centralbyrån. Konceptet kommer från utvecklingsarbete i Skottland och Nordengland (Johansson, B. 2012). Enligt Björn Johansson fanns det vid denna tidpunkt ett stort intresse och behov av ett verktyg som LEA i Sverige. Det talades mycket om lokalt ansvar och lokal utveckling, men få kände egentligen till hur kunskap kunde fås om de faktiska ekonomiska förutsättningarna på orten (Johansson, B. 2012). Björn Johansson beskriver vidare att de projekt och satsningar som då gjordes för lokal utveckling ställde krav på kommun och stat, men väldigt lite gjordes för att få reda på hur de ekonomiska förutsättningarna såg ut på bygden (Johansson, B. 2012).

En LEA genomförs över ett geografiskt avgränsat område. Området kan vara en postkod, en bygd eller annan valfri begränsning. För enkelhetens skull kommer jag i fortsättningen hänvisa till områdena som en bygd. Den

plats som information ska samlas kring kan variera i storlek men bör inte vara allt för liten, helst inte under 200 personer (Fria metoder 2011). Risken är annars att siffrorna inte längre blir anonyma. Är det däremot ett för stort område känner troligtvis inte längre samtliga inom området att de hör till en gemensam enhet (Fria metoder 2011). Vid beställning av en LEA kontaktas SCB där det geografiska området bestäms. Ett grundpaket kostar 3000kr och sedan kan ytterligare vissa variabler väljas ut. I det så kallade grundpaketet ingår information om bland annat befolkning, förvärvsinkomst, disponibel inkomst, arbetsställen, fastigheter och detaljhandel (Herlitz 2007:64).

En LEA innebär ett tillfälle för en grupp människor att samlas och diskutera sin bygd. Det statistiska material som fås från SCB fungerar därför som ett underlag för att utforma en LEA. SCB har exemplifierat hur statistiken kan se ut vilket kan ses i Bilaga 1. De första sidorna visar rådata och från sida fem och framåt i bilagan förklaras statistiken mer ingående. Arbetsmarknaden delas exempelvis in efter näringsgren och hur många arbetsställen det finns på orten. Nedan visas hur förvärvsinkomst och disponibel inkomst presenteras i det statistiska materialet från SCB.

Område X							
Inkomster							
Sammanräknad förvärvsinkomst 2009, personer					Disponibel inkomst 2009, familjer		
Källa: Inkomst- och taxeringsregistret					Källa: Inkomst- och taxeringsregistret		
	Ålder						
	16-24	25-44	45-64	65-	totalt		
Medianinkomst i området (tkr)	25	274	271	174	241	Antal familjer	796
Medianinkomst i riket i (tkr)	30	241	260	159	204	Medianinkomst i området (tkr)	330
						Medianinkomst i riket i (tkr)	226

tkr = tusental kronor

Källa: Statistiska centralbyrån, Exempel på LEA. 2012

I tabellen syns statistiken överskådligt, men för att den inte ska missförstås förtydligas begrepp och statistiken på sida sex i Bilaga 1.

Ulla Herlitz, från *Hela Sverige ska leva* beskriver ytterligare några variabler som kan vara av intresse. Det kan vara kulturaktiviteter, födda, avlidna, utflyttade, inflyttade och föreningar inom bygden (2007:65). Statistiken kan alltså ge information om bygden som de boende inte känt till sedan tidigare.

Magnus Nyström på SCB förklarar att exempelvis statistik rörande inkomster är hämtade från inkomst- och taxeringsregistret (Nyström 2012). Nyström beskriver vidare att när områdets inkomster ska räknas ut utgår man först från områdets fastigheter. Därefter granskas inkomsterna för boende i samma fastigheter. Inkomsttagarna delas sedan in i grupper efter inkomstnivå, hög-, medelhög-, medellåg- och låginkomsttagare (Nyström 2012). Sedan kan medianinkomst räknas ut för orten och olika åldersgrupper.

Claes Lindblom och Magnus Nyström på SCB i Örebro säger att de gärna åker ut till utvecklingsgrupper för att förklara termer och begrepp som kan tänkas vara oklara, om bygden ligger inom ett rimligt avstånd (2012). Karina Weinhede från Leader Gränslandet har positiva erfarenheter av att SCB kommit ut och förklarat rådata, det kan undvika onödiga missförstånd gällande begrepp eller siffrorna i sig (Weinhede 2012). Weinhede beskriver att hon haft goda erfarenheter av LEA de gånger hon använt sig av dem. Hon menar att de har stimulerat till samarbete och gjort att deltagarna fått bättre överblick över det undersökta området (2012). Hon förklarar att det förstås kan vara flera faktorer som påverkar utfallet, men att siffrorna i sig varit både konkreta och tydliga (Weinhede 2012).

Patrik Pettersson vid Länsstyrelsen i Örebro är projektledare för ett projekt inom Länsstyrelsen, där Länsstyrelsen kommer använda LEA för att skapa lokala utvecklingsplaner på tolv olika orter i länet (Pettersson 2012). Pettersson blev kontaktad av Coompanion och på det sättet fick han höra talas om LEA (2012). Det är nu första gången Pettersson kommit i kontakt med LEA och förväntningen på verktyget är att få en nulägesbeskrivning av situationen på orten där de förväntar sig se exempelvis befolkningsstruktur, arbetslivs- och näringslivsstruktur (Pettersson 2012). Tanken är att statistiken som fås ska bli underlag till en utvecklingsplan på vardera ort. För att exemplifiera beskriver Pettersson hur befolkningsstatistiken kan påverka en handlingsplan (2012). Om åldersfördelningen visar att en ort har en åldrande befolkning kan vissa slutsatser dras, exempelvis att många av invånarna kanske inte är bilburna längre menar Pettersson (2012). Det kan

innebära att det behövs en dagligvaruhandel som helst inte ligger för långt bort från de äldre på orten, alternativt att fler busshållplatser behöver skapas (Pettersson 2012). Kommunerna inom länet var tidigt inblandade i processen och fick själva utse en ort som kunde tänkas passa att genomföra en LEA på. Från kommunen kom bland andra kommunalrådet, kommunchefen och näringslivschefen för att diskutera upplägget (Pettersson 2012). Till varje ort utsågs sedan en arbetsgrupp som bestod av sju till åtta, ibland upp till tio personer. Arbetsgruppen skulle vara representerade av tre ben, nämligen boende, företag och föreningslivet. Önskan är enligt Pettersson att den handlingsplan som kommer utformas ska ha så stor legitimitet som möjligt. Helst ska den väga så tungt att kommun och landsting ska kunna använda planen som beslutsunderlag vid exempelvis budgetprocesser (Pettersson 2012). Den information Pettersson fått om LEA kommer från SCB och Coompanion (2012).

Björn Johansson vid Coompanion i Örebro säger att målet med uppdateringen är att anpassa LEA efter vad som efterfrågas och är aktuellt i dagsläget (Johansson, B. 2012). Anders Johansson, huvudansvarig för utvärderingen av LEA, förklarar att det är viktigt att hela tiden försöka anpassa handledningen av LEA till tiden (2012). Nu är exempelvis sparande och lån allt mer aktuellt ur ett samhällsperspektiv (Johansson, A. 2012). Magnus Nyström och Claes Lindblom vid Statistiska centralbyrån som ansvarar för sammanställning av LEA konstaterar även de att den förändring de kan se vid efterfrågan på utformningen av LEA är att det börjas talas i mer ekonomiska termer (Nyström & Lindblom 2012). Anders Johansson beskriver att det finns en vilja att byta namn på verktyget och kalla det för exempelvis *bygdebalans*, ett namn som eventuellt kan låta mer spännande än lokalekonomisk analys (Johansson 2012). Bygdebalans skulle även enligt min mening kunna antyda en strävan mot balans genom att minska på det så kallade "läckaget" ur bygden, så att bygden inte dräneras på resurser.

På Coompanions hemsida delas LEA in i sex olika faser (Coompanion 2012). När siffrorna fås i form av statistik från SCB kan det finnas behov av att veta hur man ska gå tillväga. Det som då ska formuleras och bearbetas är

en förhoppningsvis fungerande handlingsplan. Arbetet kan då delas in i sex olika steg eller faser. Dessa är;

1. *Bestäm vem eller vilka som ska göra analysen. Utgå från byalaget eller någon annan förening i bygden.*
2. *Det andra steget är att presentera idén med lokal ekonomisk analys och informera så många som möjligt i lokalsamhället.*
3. *Bestäm det geografiska område som analysen ska omfatta. Beställ sedan statistikpaketet från Statistiska Centralbyrån*
4. *Det fjärde är att analysera SCBs siffror. Det är i SCBs siffror ni ser den huvudsakliga ekonomiska strukturen. Därefter börjar det roliga, att beräkna den lokala handelsbalansen: hur mycket pengar "läcker ut"? Denna fjärde fas resulterar i en lokalekonomisk rapport och är underlaget för det fortsatta arbetet.*
5. *Det femte är att "bolla" med de olika varor/tjänster där läckage finns och försöka klura ut hur dessa varor/tjänster kan köpas lokalt (täppa till läckorna). Finns inget lokalt utbud är alltså läckaget 100 %. Utgå från den lokala företagsstrukturen. Vilka företag finns och vilka kan skapas? Eller finns det andra lämpliga/möjliga företagsformer, t.ex. kooperativ eller ideella föreningar?*
6. *Det sjätte blir slutligen att skriva en handlingsplan för att täppa till de ekonomiska läckorna. Hur handlingsplanen och förverkligandet av den kommer att se ut i praktiken kan ingen ha någon uppfattning om, förrän fas 5 har arbetats igenom.*

(Coompanion 2012).

Styrkor och svagheter med dagens utformning av LEA

En av intervjufrågorna, som alla informanter fick svara på behandlade vad de själva anser vara LEA:s styrkor respektive svagheter. I flera avseenden stämde deras åsikter överens. Framför allt gällande LEA:s möjligheter. Bland annat råder det tydlig enighet om att LEA är ett bra verktyg för mobilisering av bygdens invånare. Ulla Herlitz beskriver under intervjutillfället att LEA kan sägas fungera som en studiecirkel där diskussioner kan uppstå inom en bygd (2012). LEA har funnits under en

längre tid och lyckats hålla sig kvar vilket avslöjar att det fortfarande tjänar en funktion, dessutom har beställningar fortsatt göras trots att tjänsten kostar pengar. Björn Johansson förklarar att när en bygd får se siffror svart på vitt får många känslan av att ”vi finns” (2012). Bygden och ”vi” blir något konkret. Detta i sig, menar Johansson är positivt för en bygd (Johansson, B. 2012). Johansson förklarar vidare att LEA har haft stor framgång i Skottland och Nordengland och att vi kan lära därifrån. LEA har högre status där än här i Sverige, exempelvis layouten av LEA:n upplevdes mer exklusiv (Johansson, B. 2012). Karina Weinhede och Ulla Herlitz säger även att statistiken upplevs som något ”verkligt” och konkret som underlättar för lokalbefolkningen att få en överblick över bygden (Weinhede 2012; Herlitz 2012).

Svagheter som de tillfrågade påpekade var bland annat att statistiken inte kunde tas fram på egen hand via internet (Johansson, B. 2012). Det krävs alltså hjälp från SCB för att få tillgång till statistiken. Verktøget kostar även pengar som bygden måste vara beredd att betala för. Både Ulla Herlitz och Björn Johansson beskriver ett motstånd som verktøget mött då det kan anses verka protektionistiskt (2012). De båda menar att det kan råda missuppfattningar om att LEA är ett verktyg för att bli självförsörjande, vilket inte alls är fallet (Herlitz 2012; Johansson, B. 2012).

Ytterligare en begränsning kan enligt Anders Johansson vara att det krävs att bygden har en viss storlek. Det krävs att det finns ett visst antal människor och företag för att det ska kunna bli anonymt (2012). Johansson tillägger dock att om det skulle vara så att det endast finns ett företag inom det bestämda området har företaget rätt att vara anonymt om det vill (Johansson, A. 2012).

Önskemål från de tillfrågade

Flera av informanterna påpekar bristen i att det saknas ett tydligt steg efter att en LEA genomförs. Björn Johansson ser gärna att ett nästa steg kan vara instruktioner om hur en bygd kan organisera och använda det egna

ekonomiska kapitalet som finns inom det avgränsade området (2012). Björn Johansson uttrycker sina tankar kring ett nästa steg på följande sätt;

”-Det vore positivt att här få handfasta/konkreta planer eller tillvägagångssätt för att själva i bygden kunna organisera det lokala kapitalet.”

(Intervju med Björn Johansson vid Coompanion 2012-04-20).

Ulla Herlitz förklarar i boken *Ekonomi till tusen i Trönö* att det förslagsvis kunde skapas sparandeformer där de boendes sparkapital arbetar inom bygden istället för utomlands genom någon av de fyra stora affärsbankerna i Sverige (2007:68). Flera informanter uttryckte en önskan om att finna tillvägagångssätt för att samla kapital till de handlingsplaner som skapas utifrån analysen av det statistiska materialet. I Sverige har vi ett sparkapital runt mellan 60 000 - 100 000kr per hushåll (SPAB 2011). Lika mycket pengar har svensken i snitt sparade i aktier och fonder (Herlitz 2012). Herlitz förklarar vidare att mycket av dessa pengar arbetar utomlands, därför försöker hon nu finna möjligheter att få ett mer lokalt kretslopp av pengar på landsbygden (2012). Detta skulle kunna bli en eventuell fortsättning på LEA (2012). Herlitz föreslår bland annat att om lokalbefolkningen sätter av 10% av sitt sparkapital i exempelvis en fond för entreprenörskap skulle det kunna ge tillgång till kapital för entreprenörer (2012).

Flera av informanterna efterfrågade också ett mer lättillgängligt och gärna billigare grundpaket av LEA. Björn Johansson är en av informanterna som hoppas att LEA ska bli mer lättillgängligt för intresserade (2012). Ett förslag som Johansson beskriver vore att statistiken skulle finnas tillgänglig på internet så att intresserade kan sitta lugnt vid sin dator hemma och botanisera bland siffrorna (Johansson, B. 2012). Vid intervju med SCB frågade jag om det fanns utrymme till detta, det vill säga att låta statistiken finnas tillgänglig över internet så att intresserade själva kan samla ihop önskad statistik. Från SCB svarade man att de siffror som fås har satts ihop till paket och skapats först efter en beställning av LEA (2012). Skulle statistiken ständigt finnas tillgänglig över internet för alla tänkbara

avgränsningar skulle det innebära ett stort extraarbete för SCB (Lindblom & Nyström 2012).

Anders Johansson förklarar vid intervjutillfället att man från Coompanions sida drivit på utvecklingen och användandet av en LEA för hårt vid ett tidigare projekt (Johansson, A. 2012). Johansson önskar därför att bygden ges tid och möjlighet att få implementera handlingsplanen i egen takt (2012).

Ytterligare en fundering kring önskemål lyfter Karina Weinhede fram då hon förklarar att det skulle vara positivt om en andra LEA kunde genomföras efter några år för att se om några siffror förändrats (2012). Ska detta fungera måste dock de geografiska avgränsningarna vara bestående under en längre tid och vara tydliga menar Weinhede (2012).

Underlättar socialt kapital möjligheten att finna lokalt ekonomiskt kapital?

När exempelvis lanthandeln står inför nedläggning och statens myndigheter inte lyckats se, eller inte kunnat finnas till hands, kan ett tomrum uppstå (Åhlander 2002:276). Detta tomrum kan enligt Ann-Marie S. Åhlander fyllas med så kallat socialt kapital, eller som hon väljer att kalla det, *social ekonomi* som skapas när människor sammanträder (2002). Detta tomrum varierar därför också i storlek från bygd till bygd beroende på hur samarbetet med kommunen och andra myndigheter fungerar (Åhlander 2002:293). En LEA verkar ge mer än enbart råstatistik att arbeta utifrån för att göra en handlingsplan. När en grupp människor samlas och gör en LEA skapas en naturlig plats att diskutera bygdens möjligheter utifrån konkret och aktuell statistik. Vid de intervjuer som gjorts menar flera av de tillfrågade att verktyget främst fungerade som en katalysator i mobilisering. En plattform där det sociala kapital som kan skapas vid utvecklingsarbete kan tänkas gro.

Socialt kapital kan liknas vid ett nätverk. Ett nätverk som kan erbjuda trygghet, fungera som ett bollplank och som en källa till information och nya möjligheter. Möjligheten att upptäcka nya lösningar och få inspiration är enligt forskaren Karin Hellerstedt vid högskolan i Jönköping betingat av sociala nätverk (Hellerstedt 2006:17f). Hellerstedt förklarar vidare att man kan skilja på *starka* och *svaga* relationer i nätverk (2006:17). Starka relationer är då relationer med kontakter som står en nära och som man träffar ofta. Svaga relationer är de kontakter man träffar mer sällan och inte står så nära (Hellerstedt 2006:17). För att få tillgång till ny information och nya möjligheter krävs det att personerna inom ett nätverk har olika kontakter än de andra inom nätverket så att de sedan kan jämföras med varandra. Därför är det viktigt, menar Hellerstedt, att en företagare både har tillgång till starka och svaga relationer (2006:17). Landsbygdsföretagare kan helt förståeligt vara mer isolerade än andra företagare beroende på det geografiska läget och dess tillgång till exempelvis service. Då många av de lokala bankkontoren lagts ned på landsbygden ökar också avståndet mellan långgivare och låntagare (Petersson 2006:99). Hellerstedt menar därför att entreprenören på landsbygden i större utsträckning får ta stöd av de starka, närmre relationerna (2006:18).

Det sociala kapitalet kan genom samarbetet vid en LEA leda till att bygder faktiskt finner lokalt ekonomiskt kapital. När människor samarbetar mot ett gemensamt mål växer det sociala kapitalet och förtroendet ökar för varandra menar Putnam (Herlitz 2007:35). När förtroendet ökar vågar lokalbefolkningen också samarbeta i andra frågor. Det sociala kapital som bildats kan då leva kvar till nya projekt inom området (Putnam 2000:219). De informanter som varit med om att genomföra en LEA menar att den kanske största vinsten som arbete med LEA ger är just mobilisering av människor och det utrymme för diskussioner det ger (Weinhede 2012; Herlitz 2012). Det sociala kapital som uppsatsen behandlar, det som skapas vid lokalt utvecklingsarbete, kan enligt Forsberg med flera underlätta vid olika former av utvecklingsarbete på landsbygden (Forsberg et al. 2002:28). Författarna menar dock att det krävs ett mer ”allomfattande” socialt kapital,

med egenskaper så som företagssamarbete och risktagande för att kunna ändra på en hel bygds inställning till entreprenörskap (2002:28).

Putnam studerade under 1970 talet en tillväxtregion i norra Italien vid namn Emilia-Romagna där föreningslivet blomstrade (Putnam 2000:201). Föreningslivet i sig skapade en medborgaranda, ett socialt kapital som försatta demokratiska processer i en positiv spiral. Ett motsvarande exempel i Sverige är Gnosjö i Småland, som har ett starkt föreningsliv och många småföretagare (Ingelstam 2000:11). Ingelstam beskriver att entreprenören i både Gnosjö och Emilia-Romagna sällan är helt ensamma (2000:11). Här hjälper istället bygden till som ett nät att luta sig emot.

Hur viktigt är stöd från kommunen vid utvecklingsarbete?

Ulla Herlitz beskriver hur Sveriges kommuner och landsting, SKL uppmanat landsbygdsorter att *”Ta greppet om ekonomin”*. De har inom projektet uppmanat att ta reda på och sedan satsa på de resurser som faktiskt finns på platsen. För tydlighetens skull har de delat upp processen i följande tre steg (Herlitz 2007:42).

Steg 1 – Skapa en gemensam bild av nuläget och den närmsta framtiden.

Steg 2 – Välj strategi för anpassningen.

Steg 3 – Samla organisationen runt uppgiften.

Enligt den tidigare nämnda subsidiaritetsprincipen bör beslut fattas så nära de som påverkas av dem som möjligt. Lokalbefolkningen har större kunskap om hur förutsättningarna ser ut inom en bygd på ett annat sätt än utomstående personer. Den information som ortsborna har om sin bygd, kan tänkas gå delvis förlorad när mycket av beslutsfattandet centraliserats. När SKL uppmanar landsbygdsorter att *”Ta greppet om ekonomin”* och ta initiativ till projekt av olika slag på landsbygden gynnas beslutstagare på kommunnivå av att så många som möjligt står bakom beslutet. När en handlingsplan ska sättas i verket har det visat sig fungera bättre om bygden får stöd av kommun eller andra myndigheter (Forsberg et al. 2002:26). Trots att beslut kan få bättre genomslagskraft om de fattas så nära de berörda som

möjligt gynnas utvecklingsarbete enligt Forsberg med flera av att ha ett uttalat stöd från kommunen (Forsberg et al. 2002:26). Ett informationsutbyte mellan kommunen och en lokal utvecklingsgrupp kan också, precis som Forsberg med flera beskrivit, påverka det sociala kapitalet positivt (2002:28). Patrik Pettersson menar att det är positivt om kommunen kan få möjlighet att se hur det faktiskt ligger till på en ort genom den data en LEA ger (2012). De föreställningar som en kommun kan ha om den kvantitativa situationen av en ort kan annars vara felaktig menar Pettersson (2012).

Kritik mot gemensamt sparande

Ett gemensamt sparande kräver att det finns ett starkt socialt kapital för att människor ska bli villiga att låna ut sina egna pengar (Putnam 2000:201ff). En nackdel med ett gemensamt finansierande skulle kunna vara att finansiärerna ofta får vara med vid beslutsfattande och företagaren kan få ge upp ägarandelar i företaget (Eklund et al. 2011). De tidigare nämnda *starka relationerna* inom bygden kan då riskera att påverka beslutsfattandet allt för mycket. Detta kan trots allt tänkas vara en obetydlig uppoffring om företagaren istället hade lånat pengar av banken och tvingats betala räntekostnader. Jag anar att det ibland kan finnas svårigheter med att låna ut sina egna, ibland hårt förvärvade sparpengar till grannen utan att lägga sig i hur grannen sköter sin affärsidé.

Avslutning

För att återknyta till syftet har uppsatsen utvärderat verktyget Lokalekonomisk analys, LEA utifrån teorier om socialt kapital. Frågeställningarna har besvarats i texten och sammanfattas kortfattat nedan.

På vilka sätt kan en bygd få praktisk användning av LEA?

Det statistiska materialet har visat sig vara till hjälp vid utvecklingsarbete med landsbygdsutveckling. LEA mobiliserar människor inom en bygd och öppnar upp för diskussion. Det statistiska materialet ger konkret kunskap om bygden och analysen av de data som köps av SCB har fungerat som

underlag vid beslutsfattande. En LEA kan också ge underlag för entreprenörer att göra nyetableringar eller exempelvis användas som underlag vid förhandlingar med kommunen. När lokalbefolkningen får tillgång till statistik från SCB kan de själva diskutera fram vilka eventuella lösningar de själva anser kan passa sin bygd.

På vilket sätt kan socialt kapital leda till att en ortsbefolkning skapar gemensamt lokalt kapital?

LEA ökar en bygds sociala kapital eftersom det för människor samman och fungerar som en katalysator vid utvecklingsarbete. Resultaten av utvärderingen går i linje med teorierna om socialt kapital. Ett starkt socialt kapital ger bland annat positiva attityder som gynnar utvecklingsarbete på bygden. Den mentalitet som finns på platser med ett starkt socialt kapital ger entreprenören möjlighet att känna tillit och stöd från bygden. Som en följd av tillit och ömsesidigt förtroende kan lokalbefolkningen tänkas bli mer villiga att gemensamt samla ihop lokalt ekonomiskt kapital. Eller åtminstone komma att bli mer lojala mot de lokala företagen, så som mot dagligvarubutiker. För att en LEA ska komma på tal i en bygd är det möjligt att det krävs en viss mängd socialt kapital redan finns, om då inte beslut om att genomföra en LEA kommer från högre instanser.

De *starka relationer* som tidigare nämnts kan komma att bli viktigare där de svagare relationerna, det vill säga stödet utanför bygden inte är tillräckliga. De starka relationerna har därför potential att stärka det sociala kapitalet genom just en LEA.

I vilken riktning bör LEA utvecklas för att vara ett ännu bättre stöd för lokalt utvecklingsarbete?

Flera av informanterna efterfrågar en fortsättning på LEA. De vill gärna se att det utformas tydliga steg att följa när en LEA har genomförts. Informanterna är intresserade av framför allt tillvägagångssätt för att samla lokalt kapital för att kunna finansiera handlingsplaner. Informanterna vill gärna också att LEA ska kunna nå ut till ännu fler bygder och bli mer lättillgängligt.

Hur överensstämmer en LEA:s och kommunens arbetssätt med varandra gällande landsbygdsutveckling och lokal ekonomi?

De instanser som nämnts tidigt i uppsatsen, Jordbruksverket, Landsbygdsdepartementet, länsstyrelse och kommun har alla behov av underlag vid beslutsfattande. Som en av informanterna påpekat kan kommunen ha en felaktig bild av situationen på landsbygden. Därför kan informationen en LEA ger vara till hjälp. Det sociala kapitalet kan också förbättras inom en bygd när utvecklingsgrupper och kommun samarbetar med varandra. Kommunen gynnas förstås även den av ett starkt socialt kapital, med ett starkt socialt kapital kan som tidigare nämnts exempelvis antalet småföretagare öka.

Det första steget som Coompanion beskriver vid genomförandet av en LEA är: *att utse den eller de som ska utföra analysen från byalaget eller från någon annan förening i bygden.* När initiativet att en bygd ska använda sig av en LEA kommer från länsstyrelse eller kommun bör personer inom byalaget utses med omsorg. Personvalet bör vara genomtänkt för att de ska kunna försäkra sig om att personer väljs som har möjlighet, och vill ta på sig uppdraget. Det kan vara viktigt för att ”få med” så många som möjligt. Ju fler beslut och initiativ som den lokala befolkningen får ta bör vara positivt även för kommunen. Det skulle innebära att kommunen får ett starkare stöd vid beslut som fattas utifrån lokalbefolkningens behov.

Det SKL uppmanat bygder till i ”Ta greppet om ekonomin” nämligen att: *”Skapa en gemensam bild av nuläget och den närmsta framtiden. Att välja strategi för anpassningen, samt att samla organisationen runt uppgiften”* stämmer överens med konceptet av en LEA. Det arbetssätt som SKL uppmanar till liknar utformningen av en LEA. Om kommunen kan dra nytta av statistiken och det arbete som ligger bakom en LEA anser jag att de skulle kunna vara med och delfinansiera beställningen av en LEA.

Slutligen verkar LEA redan på flera sätt fungera bra enligt målsättningen med verktyget. De intervjuade som använt LEA uppskattar konceptet och

har fått hjälp av verktyget för att faktiskt skapa en handlingsplan. LEA kan göras i ett tidigt stadium om beställarna är intresserade av bygdens förutsättningar innan diskussioner börjar om eventuella handlingsplaner. Men en LEA kan också användas i ett senare stadium när det redan finns planer på att genomföra projekt.

Att nya företag startas borde vara något både kommun, invånare och staten är intresserade av. Om det visar sig finnas underlag för att en viss verksamhet saknas inom en bygd skulle kanske staten kunna gå in och stödja rent ekonomiskt. Eventuellt med villkoret att verksamheten ska gynna annan verksamhet eller inflyttning till bygden. SCB skulle förslagsvis också kunna erbjuda uppdaterade siffror på det som efterfrågats till ett lägre pris några år efter den första LEA:n för att kunna se förändringar.

Om LEA skulle ges möjlighet att nå ut till så många som möjligt genom att exempelvis ha siffrorna tillgängliga via skulle det kanske öka efterfrågan. Det skulle dock innebära ett stort extraarbete för SCB att ständigt hålla statistik redo för exempelvis alla postnummer i Sverige. Istället tänker jag, som ytterligare ett förslag, att en tjänst kan tillsättas för att göra ett program som plockar fram önskad data över exempelvis ett postnummer eller för orter. Programmet skulle då förslagsvis kunna appliceras på statistik från SCB och filtrera ut intressanta variabler. Exempelvis hur långt det är mellan matbutiker, frisörer eller annan verksamhet. Entreprenörer skulle då kunna se *var* det behövs olika typer av verksamheter. En sådan tjänst skulle eventuellt kunna finansieras av staten.

Efter besvarande av frågeställningarna anser jag LEA vara ett fungerande verktyg för landsbygdsutveckling. I en tid då urbaniseringstrenden fortsätter i ökad takt kan LEA vara ett verktyg som hjälper landsbygdsbefolkning få ytterligare översikt av bygdens förutsättningar att arbeta utifrån.

Källhänvisning

Litteratur

Berndtsson, Leif, 2003, *Kapital för landsbygdsföretagare – en förstudie.*, *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens tidskrift.*, Årg. 142. Nr 4, 2003.

Forsberg, Anette m.fl. 2002, *Socialt kapital i lokalt utvecklingsarbete.* Elanders Gotab, Stockholm.

Herliz, Ulla. 2007, *Ekonomi till tusen – att sätta värde på lokal utveckling.* Alltryck i Lysekil AB. Lysekil.

Herlitz, Ulla, Nutek. 2006. *Lokal ekonomi för hållbar utveckling.* Alfa Print. Stockholm.

Kaijser, Lars & Ölander, Magnus (red.) 1999: *Etnologiskt fältarbete.* Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, Ove. 1999, *Utvärdering – mer än metod. Tankar och synsätt i utvärderingsforskning.* Norstedts tryckeri AB, Stockholm.

Kvale, Steinar. 2009: *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.

Petersson, Tom, 2006. *Lokal ekonomi för hållbar utveckling.* Alfa Print. Stockholm.

Putnam, D. Robert. 2000, *Den fungerande demokratin.* Norstedts tryckeri AB, Stockholm.

Åhlander, S. A-M, 2002, *Kooperation, ideellt arbete & lokal ekonomisk utveckling. Kooperativ årsbok 2002.* Grafikerna Livréna i Kungälv AB, Kungälv.

Muntliga källor – Intervjuer

Herlitz, Ulla, 2012-03-28. Bland annat projektledare vid *Hela Sverige ska leva.*

Johansson, Anders, 2012-04-12. Arbetar vid Coompanion Örebro.

Johansson, Björn, 2012-04-20. Arbetar vid Coompanion Örebro.

Lindblom, Claes och Nyström, Magnus.. 2012-04-23. Båda arbetar vid Statistiska centralbyrån i Örebro.

Pettersson, Patrik. 2012-04-24. Arbetar vid länsstyrelsen i Örebro.

Weinhede, Karina, 2012-04-03 Arbetar vid Leader Gränslandet.

Elektroniskt material

Coompanion 2012 *Starta eget tillsammans – Lokalekonomisk analys*.

Hämtad 2012-04-19. Fullständig webbadress

http://www.coompanion.se/lokalekonomisk_analys.aspx

Eklund, Johan m.fl. 2011. *Finansiering av företag – Är bristen på externt kapital en faktor som hämmar landsbygdsföretagens tillväxt?*

Examensarbete, Institutionen för ekonomi, SLU. [Webbaserad]

EU-Upplysningen, 2012. *EU-stöd till jordbruk, landsbygd och fiske*,

Hämtad: 2012-04-20. Fullständig webbadress: [http://www.eu-](http://www.eu-upplysningen.se/Du-i-EU/Soka-EU-stod/Jordbruk-landsbygd-och-fiske/)

[upplysningen.se/Du-i-EU/Soka-EU-stod/Jordbruk-landsbygd-och-fiske/](http://www.eu-upplysningen.se/Du-i-EU/Soka-EU-stod/Jordbruk-landsbygd-och-fiske/)

Fria metoder, 2011 *Metodbok för Lokal Ekonomisk analys*. Hämtad 2012-

04-23 klockan 11.45. Fullständig webbadress:

http://www.friametoder.se/wp-content/uploads/2011/04/metodbok_lea.pdf

Hellerstedt, K. och Wiklund, J. 2006. *Entreprenörskap på landsbygden – en översikt av internationell forskning*. Rapport från Jordbruksverket 2006:17.

Hämtad: 2012-05-04. Fullständig webbadress:

http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra06_17.pdf

Ulla Herlitz, 2009. *Lokal Kapitalbildning - ett inspiratörsprojekt finansierat av Landsbygdsnätverket och Nutek*. Hämtad 2012-06-07. Fullständig webbadress:

http://www.helasverige.se/fileadmin/user_upload/HSSL_Kansli/PDF/Projekt/lokal_finansiering/slutrapport_090131_hssl.pdf

Lindén-Bodström, Margareta. 2002, *Introduktion till utvärdering*. Skriven

2002-06-20. Hämtad 2012-05-11. Fullständig webbadress:

<http://www.fhi.se/PageFiles/3182/intro.pdf>

Löfqvist, Harriet, 2010. *Kommunfakta - samlade pdf-filer* Statistiska

centralbyrån. Hämtad 2012-05-22. Fullständig webbadress:

https://www.h5.scb.se/kommunfakta/k_frame.htm

PLUS, Partnerskapet för Lokal Utveckling och Social ekonomi, 2011, *Utförlig projektbeskrivning - regionalfonden 2011*. Fullständig internetadress: <http://www.socialekonomi-oms.se/Filer/Bilaga1ProjektbeskrivningPLUS.pdf>

Regeringskansliet, 2010, *Eskil Erlandsson, landsbygdsminister: Landsbygdsdepartementet sätter fokus på jobben*. Hämtad: 2012-04-19. Fullständig webbadress: <http://www.regeringen.se/sb/d/9321/a/152870>

SPAB Bank, 2011. *Så sparar svenska folket – Undersökning om svenska folkets vanor och beteenden när det gäller sparande*. Hämtad 2012-06-07
Fullständig webbadress:
<http://mb.cision.com/Public/MigratedWpy/84414/9110841/a3bbeb8b96888853.pdf>

Örstadius, Kristoffer, 2012, *Glesbygden töms på folk i allt snabbare takt*, Dagens Nyheter. Hämtad 2012-06-07. Fullständig webbadress
[<http://www.dn.se/nyheter/sverige/glesbygden-toms-pa-folk-i-allt-snabbare-takt>]